

Підцерковний Б.В.

ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано розвиток регіонів України в умовах фінансової децентралізації. Встановлено, що датою початку фактичного здійснення фінансової децентралізації в Україні є 1 січня 2015 року. Визначено і проаналізовано такі характерні особливості розвитку регіонів в умовах фінансової децентралізації: отримання об'єднаними територіальними громадами додаткових фінансових ресурсів для здійснення повноважень; неможливість великих міст ефективно використовувати отримані внаслідок децентралізації фінансові ресурси; демонстрація малими і середніми містами найвищих темпів зростання доходів місцевих бюджетів (без врахування міжбюджетних трансфертів); активне залучення ОМС коштів міжнародних організацій; посилення ролі територіальних громад у сфері публічного управління.

Ключові слова: фінансова децентралізація, регіон, органи місцевого самоврядування.

Постановка проблеми. Починаючи з 2014 року, в Україні ведеться активна робота у напрямі децентралізації влади, спрямована на підвищення ролі органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) в управлінні соціально-економічним розвитком тих або інших адміністративно-територіальних одиниць. Так, протягом 2014 – 2016 рр. були прийняті Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затверджена постановою КМУ від 01.04.2014 №333-р, Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р, затверджена постановою КМУ від 06.08.2014 р. № 385, Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 № 157-VIII. Зазначені нормативно-правові акти визначають напрями здійснення децентралізаційних процесів та загальні механізми їх реалізації.

Невід'ємною складовою децентралізації публічного управління виступає фінансова децентралізація, яка полягає в передачі фінансових ресурсів та відповідальності за здійснення видаткових повноважень від центральних органів влади на місцевий рівень. Станом на 2017 рік, незважаючи на внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України, питання належного фінансового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) залишається актуальним і потребує подальшого реформування. При цьому у зв'язку зі здійсненням фінансової децентралізації ОМС отримали у

своє розпорядження нові фінансові ресурси, з'явилися нові тенденції фінансово-економічного розвитку регіонів, які потребують подальшого дослідження та аналізу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання фіскальної децентралізації та окремих її аспектів досліджувались багатьма вітчизняними науковцями та фахівцями-практиками у сфері місцевого самоврядування. Значний внесок у висвітлення цього питання, зокрема, здійснили О.С. Власюк, Ю.І. Ганущак, О.П. Кириленко, М.В. Корнєєв, В.І. Кравченко, А.І. Крисоватий, І.О. Луніна, М.В. Пітцик, А.Ф. Ткачук.

Так, І.О. Луніна робить висновок, що справжня децентралізація влади не відбулася, а реалізовані підходи до реформування міжбюджетних відносин фактично зберігають високу централізацію бюджетних рішень [6]. В.М. Опарін зазначає, що зміни в системі місцевого оподаткування, передбачені Податковим кодексом, особливо ті, які вносяться з 2015 р. згідно з його оновленою редакцією, мають позитивний характер із позицій вагомості податків. При цьому науковець акцентує увагу на двох проблемних питаннях: 1) наскільки аргументованим є віднесення податку на майно та податку на нерухомість до місцевих податків; 2) відсутність в ОМС реальних прав і повноважень у визначенні видів та механізмів місцевого оподаткування [9, с. 39-40]. О.С. Власюк відмічає, що, з одного боку, в Україні інституційно упорядковано процес стратегічного планування розвитку регіонів, зміцнено фінансову базу місцевого самоврядування, розпочався практичний етап створення об'єднаних територіальних громад. З іншого боку, для реалізації окремих заходів регіональної політики не вистачає бюджетних коштів, кошти Державного фонду регіонального розвитку повністю не використовуються, фінансова

© Підцерковний Богдан Васильович, аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, e-mail: bohdan211@ukr.net

спроможність громад не дозволяє їм забезпечити повсякденні потреби і розвиток території [2, с. 6].

Таким чином, основні проблеми і позитивні зміни у сфері фінансової децентралізації належним чином проаналізовані українськими вченими. У той же час, недостатньо дослідженим лишається питання визначення особливостей розвитку регіонів України в процесі фіскальної децентралізації та її впливу на регіональний розвиток.

Формулювання цілей статті. Враховуючи вищевикладене, метою роботи є висвітлення ключових особливостей розвитку регіонів України в процесі фіскальної децентралізації.

Відповідно до поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

- 1) визначити дату початку здійснення реальної фінансової децентралізації в Україні;
- 2) виділити і проаналізувати характерні особливості розвитку регіонів України в процесі фінансової децентралізації.

Опис основного матеріалу дослідження. Для початку визначимо відправну точку здійснення реальної фіскальної децентралізації в Україні. Для цього необхідно керуватися законодавчими змінами, які істотно вплинули на розвиток податкової та бюджетної систем держави. Програми, концепції, стратегії носять в Україні, зазвичай, декларативний характер, тому враховувати їх для визначення початкової точки відліку здійснення того чи іншого соціально-економічного процесу необачно.

Ми вважаємо, що датою початку здійснення фінансової децентралізації є 1 січня 2015 року, коли набули чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 № 71-VIII (далі – Закон про податкову реформу) та Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 № 79-VIII (далі – Закон про міжбюджетні відносини).

Так, відповідно до Закону про податкову реформу до складу місцевих податків (як складові частини податку на майно) було включено плату за землю та транспортний податок. Окрім того, законодавець розширив базу оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, а також виділив окрему групу платників єдиного податку (IV група), до яких віднесено колишніх платників фіксованого сільськогосподарського податку. [10, с. 14]. Як наслідок, у зв'язку із розширенням бази оподаткування загальний обсяг податкових надходжень місцевих бюджетів України від місцевих податків і

зборів у 2015 р. склав 27,0 млрд. грн., тоді як у 2014 р. аналогічний показник становив лише 8,1 млрд грн [1, с. 57].

Законом про міжбюджетні відносини замість дотації вирівнювання та коштів, що передаються до Державного бюджету та місцевих бюджетів з інших бюджетів, запроваджено базову і реверсну дотації, а також змінено порядок їх розрахунку. Було здійснено перерозподіл надходжень податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) та екологічного податку, закріплено за місцевими бюджетами надходження 10% податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств держвласності) та надходження від акцизного податку з роздрібного продажу підакцизних товарів. Окрім того, усім містам обласного значення було надано можливість здійснювати зовнішні запозичення.

Таким чином, Закон про міжбюджетні відносини та Закон про податкову реформу суттєво змінили систему місцевого оподаткування, міжбюджетних трансфертів, а також заклали підґрунтя для подальшого здійснення децентралізації в Україні. Відповідно, дату набрання чинності цих законів, а саме 1 січня 2015 року, ми розглядаємо як відправний момент початку здійснення реальної фінансової децентралізації в Україні.

Аналізуючи фінансово-економічний розвиток регіонів України в умовах фінансової децентралізації, ми виділили такі характерні особливості:

1. Отримання об'єднаними територіальними громадами додаткових фінансових ресурсів.

Держава надає значні фінансові преференції територіальним громадам, які вирішили об'єднатися відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р. № 157-VIII. Так, у державному бюджеті України на 2016 рік було передбачено, що об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ) отримують державну фінансову підтримку:

– за рахунок коштів з Державного фонду регіонального розвитку;

– у вигляді субвенції з державного бюджету на формування відповідної інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку такої територіальної громади (1 млрд грн).

Окрім того, об'єднані територіальні громади наділяються такими ж повноваженнями та ресурсами, які є у міст обласного значення [8, с.21].

У цілому за 2016 рік надходження доходів загального фонду місцевих бюджетів 159 ОТГ (з урахуванням трансфертів з державного бюджету

ту) становили 7,1 млрд грн, що більше майже у 7 разів порівняно з надходженнями 2016 року до бюджетів місцевих рад, які увійшли до складу ОТГ. Завдяки змінам до бюджетного і податкового законодавства власні надходження бюджетів об'єднаних громад зросли більше, ніж у 3 рази (на 2,3 млрд грн) порівняно з 2015 роком (з 1 млрд грн до 3,3 млрд грн). [12, с. 5].

Отже, держава здійснює суттєву фінансову підтримку об'єднання територіальних громад, метою якої є забезпечення ефективного функціонування ОМС базового рівня. З інформації Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, додаткові фінансові ресурси, отримані новоствореними ОТГ, були, передусім, спрямовані на задоволення нагальних потреб, таких, як капітальний ремонт об'єктів соціальної сфери (шкіл, садків, сільських клубів), ремонт доріг, придбання шкільних автобусів [5].

2. Неможливість великих міст ефективно використовувати отримані внаслідок децентралізації фінансові ресурси.

Станом на вересень 2016 загальна сума коштів місцевих бюджетів, яка зберігалася на депозитах в банках, становила 10,5 млрд грн [11]. При цьому 85% депозитів зберігалися на рахунках 20 міст, серед яких знаходяться великі обласні або промислові центри (наприклад, Дніпро, Харків, Одеса, Кривий Ріг, Енергодар) [5].

Зазначене вище свідчить про те, що ОМС виявилися не готовими до освоєння одержаних внаслідок децентралізації фінансових ресурсів, які, передусім, доцільно було б спрямувати на видатки розвитку. Підтвердженням такого висновку є виступ Президента України на засіданні Ради регіонального розвитку, в якому він закликав керівників областей витратити кошти на місцеві інфраструктурні проекти [7].

Зауважимо, що значні суми коштів місцевих бюджетів на депозитах загрожують здійсненню фінансової децентралізації як такої, адже демонструють неспроможність місцевих органів влади без допомоги (управління) центральних органів влади забезпечити соціально-економічний розвиток відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

3. Демонстрація малими і середніми містами найвищих темпів зростання доходів місцевих бюджетів (без врахування міжбюджетних трансфертів).

Згідно з результатами дослідження VoxUkraine найбільше зростання доходів за перші 8 місяців 2016 року порівняно з першими вісьмома місяцями 2014 року продемонстрували

міста Чугуїв, Володимир-Волинський, Хуст, Мукачеве, Буча, Ковель, Коломия, Первомайськ, Берегове, Северодонецьк. При цьому від децентралізації виграли міста, розташовані переважно в західних областях, а програли міста з регіонів, де домінує важка промисловість. Причинами такої ситуації є зміна правил перерозподілу ПДФО, нерівномірне проведення нормативно-грошової оцінки земель населених пунктів (в малих і середніх містах, як правило, була здійснена пізніше), розвиток туристичної інфраструктури у західних регіонах України, міграція основної маси вимушених переселенців з Донбасу і Криму у великі міста [5].

Однак, враховуючи вищевказані причини, випереджальне зростання доходів місцевих бюджетів малих і середніх міст порівняно з великими може бути тимчасовим і для детального аналізу впливу фінансової децентралізації на їх розвиток потрібен більш тривалий проміжок часу.

4. Активне залучення ОМС коштів міжнародних організацій.

У зв'язку із падінням економіки у 2014 – 2015 роках ОМС активно приєднуються до залучення донорських коштів для фінансування програм та проектів. Допомога міжнародних організацій, зазвичай, містить вимогу про участь відповідного ОМС у фінансуванні проекту та/або залучення партнера із країн ЄС.

Окрім того, завдяки проведенню реформи децентралізації українські ОМС отримали значно ширші можливості для залучення фінансових ресурсів від міжнародних організацій. Зокрема, у 2016 р. в Україні реалізовувалися такі проекти в сфері децентралізації: Програма ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні» (фінансові ресурси: 55 млн євро – бюджетна підтримка на період 2014 – 2016 рр.); Програма бюджетної підтримки ЄС «Підтримка регіональної політики України» (фінансові ресурси: 55 млн євро – бюджетна підтримка на період 2014 – 2018 рр.); Програма ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток орієнтований на громаду III» (фінансові ресурси: 23,8 млн євро на період 2014 – 2017 рр.); Програма Ради Європи «Децентралізація і територіальна консолідація в Україні» (період: 2015 – 2017 рр.); Програма розвитку муніципальної інфраструктури України від Європейського інвестиційного банку [4].

Вважаємо, що у зв'язку зі здійсненням реформи децентралізації та інтеграцією України до Європейського Союзу перед вітчизняними ОМС відкриваються значні перспективи для фінансування проектів регіонального розвитку за допомогою міжнародних організацій. У цьому плані

для держави важливим є здійснення заходів з інформування ОМС щодо можливості брати участь у тих чи інших міжнародних програмах/проектах, а також навчання (підготовки) працівників ОМС, створення конкурсних пропозицій (заявок) для участі у тих чи інших проектах та/або управління їх реалізацією.

5. Посилення ролі територіальних громад у сфері публічного управління порівняно з регіонами.

Базою та первинною ланкою місцевого самоврядування є не регіон, а територіальна громада. Відповідно, наразі вирішуються питання щодо обсягу повноважень, моделі та функціонування саме територіальних громад [3, с. 200].

У свою чергу роль регіонів на сьогоднішньому етапі фінансової децентралізації залишається обмеженою. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є створення фондів регіонального розвитку, кошти яких мають бути спрямовані на реалізацію пріоритетних соціально-економічних проектів в межах тієї чи іншої області. При цьому з міркувань необхідності обмеження податкового навантаження та недопущення розширення складу податкової системи найкращим варіантом формування фондів регіонального розвитку є застосування механізмів місцевих

надбавок до загальнодержавних податків, насамперед податку на додану вартість та податку на прибуток [9, с. 37; 40].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Фактичним початком здійснення фінансової децентралізації в Україні є 1 січня 2015 року, що обумовлено внесенням відповідних змін до податкового та бюджетного законодавства. Розвиток регіонів України в умовах фінансової децентралізації характеризується отриманням ОТГ додаткових фінансових ресурсів, неефективним використанням великими містами фінансових ресурсів, найвищими темпами зростання доходів місцевих бюджетів у малих і середніх містах, активним залученням ОМС коштів міжнародних організацій, посиленням ролі територіальних громад у сфері публічного управління порівняно з регіонами.

Подальші дослідження будуть спрямовані на виявлення нових тенденцій розвитку регіонів в умовах фінансової децентралізації, обґрунтування критеріїв та індикаторів для оцінки оптимального рівня фінансової самодостатності регіонів та територіальних громад, пошук практичних напрямів підвищення ефективності розвитку регіонів в умовах фінансової децентралізації.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2015 рік [Електронний ресурс]: Дослідження та матеріали. – Бюджетний моніторинг. – Річний моніторинг. – Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/sites/default/files/kv_iv_2015_monitoring_ukr.pdf.
2. Власюк О.С. Соціально-економічний розвиток регіонів України в умовах децентралізації влади: виклики, загрози, нові механізми / О. С. Власюк // Регіональна економіка. – 2016. – №3. – С. 5 – 9.
3. Децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування в Україні / Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна». – Київ, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newukraineinstitute.org/new/528>
4. Довідник міжнародних проектів і програм у сфері децентралізації та регіональної політики, які реалізуються в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekonomika.kr-admin.gov.ua/files/dov2016uk.pdf>
5. Калачова Г. Бюджетна децентралізація: життя або смерть великих і малих українських міст / Г. Калачова., О. Ярошук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voxukraine.org/2016/11/15/budget-decentralization-ua/>
6. Луніна І.О. Декларації та реалії бюджетної децентралізації / І.О. Луніна [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/finances/deklaraciyi-ta-realiyi-byudzhetnoyi-decentralizaciyi-abo-yakimi-naspravdi-ye-finansovi-povnovazhennya-miscevoyi-vladi-.html>
7. Люди не будуть чекати поки ви заробите на депозитах – Президент закликав керівників областей витратити кошти на місцеві інфраструктурні проекти [Електронний ресурс]: Офіційне інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/lyudi-ne-budut-chekati-poki-vi-zarobite-na-depozitah-prezide-38413>
8. Місцеве самоврядування в Україні 2015 / за редакцією Пітцика М.В. [Електронний ресурс]: Видання. – Стан місцевого самоврядування.
9. Опарін В.М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні / В.М. Опарін // Фінанси України. – 2015. – №6. – С. 29 – 43.
10. Підцерковний Б.В. Податкова автономія органів місцевого самоврядування: сутність та стан в Україні / Б.В. Підцерковний // Науковий вісник Николаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Економічні науки: Збірник наукових праць / за ред. Т.І. Кіщак. – №1(4), червень 2015. – Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2015. – С. 12 – 16.
11. Стенограма засідання Погоджувальної ради депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України від 5 вересня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iportal.rada.gov.ua/meeting/stenpog/show/6282.html>

12. Фінансово-аналітичні матеріали. Децентралізація. Виконання доходів місцевих бюджетів. 2016 рік [Електронний ресурс]: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. – Децентралізація. – Презентації. – Режим доступу: http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/02/MinReg_FEB-2017-mini-1.pdf

REFERENCES

1. Byudzhetnyy monitorynh: analiz vykonannya byudzhetu za 2015 rik [Elektronnyy resurs]: Doslidzhennya ta materialy. – Byudzhetnyy monitorynh. – Richnyy monitorynh. – Rezhym dostupu: http://www.ibser.org.ua/sites/default/files/kv_iv_2015_monitoring_ukr.pdf. [Budget Monitoring: Analysis of Budget Execution in 2015] [Electronic resource]: Publications. – Budget Monitoring. – Annual Monitoring. – Access mode: http://www.ibser.org.ua/sites/default/files/kv_iv_2015_monitoring_ukr.pdf. [in Ukrainian].
2. Vlasyuk O. S. (2016) Sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok rehioniv Ukrayiny v umovakh detsentralizatsiyi vlady: vyklyky, zahrozy, novi mekhanizmy [Socio-economic development of regions of Ukraine in terms of the decentralization of power: challenges, threats, new mechanisms] / O. S. Vlasyuk // Regional Economy. – №3. – P. 5-9. [in Ukrainian].
3. Detsentralizatsiya vlady ta reforma mistsevoho samovryaduvannya v Ukrayini / Instytut stratehichnykh doslidzhen' «Nova Ukrayina». – Kyiv, 2015 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://newukraineinstitute.org/new/528> [The decentralization of power and local self-government reform in Ukraine / The Institute for Strategic Research «New Ukraine». – Kyiv, 2015] [Electronic resource]. – Access mode: <http://newukraineinstitute.org/new/528>. [in Ukrainian].
4. Dovidnyk mizhnarodnykh proektiv i proham u sferi detsentralizatsiyi ta rehional'noyi polityky, yaki realizuyut'sya v Ukrayini [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ekonomika.kr-admin.gov.ua/files/dov2016uk.pdf>. [Handbook of international projects and programs in the field of decentralization and regional policy implemented in Ukraine]. [Electronic resource]. – Access mode: <http://ekonomika.kr-admin.gov.ua/files/dov2016uk.pdf>. [in Ukrainian].
5. Kalachova H., Yaroshchuk O. Byudzhetna detsentralizatsiya: zhyttya abo smert' velykykh i malykh ukrayins'kykh mist / H. Kalachova., O. Yaroshchuk [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://voxukraine.org/2016/11/15/budget-decentralization-ua/> [Budget decentralization: life or death of Ukrainian cities and towns] / H. Kalachova, O. Yaroshchuk [Electronic resource]. – Access mode: <http://voxukraine.org/2016/11/15/budget-decentralization-ua/>. [in Ukrainian].
6. Lunina I. O. Deklaratsiyi ta realiyi byudzhetnoyi detsentralizatsiyi / I.O. Lunina [Elektronnyy resurs]: – Rezhym dostupu: <http://gazeta.dt.ua/finances/deklaratsiyi-ta-realiyi-byudzhetnoyi-decentralizatsiyi-abo-yakimi-naspravdi-ye-finansovi-povnovazhennya-miscevoyi-vladi-.html>. [Declarations and realities of budget decentralization] / I. O. Lunina [Electronic Resource]: – Access mode: <http://gazeta.dt.ua/finances/deklaratsiyi-ta-realiyi-byudzhetnoyi-decentralizatsiyi-abo-yakimi-naspravdi-ye-finansovi-povnovazhennya-miscevoyi-vladi-.html>. [in Ukrainian].
7. Lyudy ne budut' chekaty poky vy zarobite na depozytakh – Prezydent zaklykav kerivnykiv oblastey vytrachaty koshty na mistsevi infrastruktturni proekty [Elektronnyy resurs]: Ofitsiyne internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrayiny. – Rezhym dostupu: <http://www.president.gov.ua/news/lyudi-ne-budut-chehati-poki-vi-zarobite-na-depozitah-prezide-38413>. [People do not wait until you earn on deposit – President called the heads of regions to spend money on local infrastructure projects] [Electronic resource] The official website of the President of Ukraine. – Access mode: <http://www.president.gov.ua/news/lyudi-ne-budut-chehati-poki-vi-zarobite-na-depozitah-prezide-38413>. [in Ukrainian].
8. Mistseve samovryaduvannya v Ukrayini 2015 / za redaktsiyeyu Pittsyka M.V. [Elektronnyy resurs]: Vydannya. – Stan mistsevoho samovryaduvannya. [Local self-government in Ukraine in 2015] / edited by Pitsyk M. V. [Electronic resource]: Edition. – State of local self-government]. – Access mode: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/stanlg_2015.pdf. [in Ukrainian].
9. https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/stanlg_2015.pdf. [in Ukrainian].
10. Oparin V. M. (2015) Dominanty ta priorityety finansovoho vyrivnyuvannya v Ukrayini [Dominants and priorities of financial equalization in Ukraine] / V.M. Oparin // Finansy Ukrayiny. – №6. – p. 29 – 43.
11. Pidtserkovnyi B. V. (2015) Podatkova avtonomiya orhaniv mistsevoho samovryaduvannya: sutnist' ta stan v Ukrayini / B.V. Pidtserkovnyy [Tax autonomy of local self-governments: the essence and state in Ukraine] // Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu im. V.O. Sukhomlyns'koho. Ekonomichni nauky: Zbirnyk naukovy prats' / za red. T.I. Kishchaka. – №1(4), cherven' 2015. – Mykolayiv: MNU im. V.O. Sukhomlyns'koho, p. 12 – 16. [in Ukrainian].
12. Stenohrama zasidannya Pohodzhuval'noyi rady deputats'kykh fraktsiy (deputats'kykh hrup) u Verkhovniy Radi Ukrayiny vid 5 veresnya 2016 roku [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenpog/show/6282.html>. [Transcript of meeting of the Conciliation Board of parliamentary factions (parliamentary groups) in the Verkhovna Rada of Ukraine on September 5, 2016] [Electronic resource]. – Access mode: <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenpog/show/6282.html>. [in Ukrainian].
13. Finansovo-analitychni materialy. Detsentralizatsiya. Vykonannya dokhodiv mistsevykh byudzhetiv. 2016 rik [Elektronnyy resurs]: Ministerstvo rehional'noho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrayiny. – Detsentralizatsiya. – Prezentsatsiyi. – Rezhym dostupu: http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/02/MinReg_FEB-2017-mini-1.pdf [Financial and analytical information. Decentralization. Execution of revenues of local budgets. 2016] [Electronic resource]: Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine. – Decentralization. – Presentations. – Access mode: http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/02/MinReg_FEB-2017-mini-1.pdf. [in Ukrainian].

Одержано 24.02.2017 р.